

Ca-Nostra

* * * ANY PRIMER NÚM. 47 * * * SETMANARI POPULAR * * * INCA, 15 D'AGOST DE 1903 * * *

ELS AUCELLS

(Conclusió)

Digué y se va asseure. Un renou, paregut al estrident bronzir de les fulles mortes, quant les mou y rossega el vent despiadat, es va sentir entre l'auditori. Els pagesos rigueren, remenaren el cap ab aire de desconfiansa y un parell acostaren llurs cares a les orelles dels seus veinats. Els homos donen poc crèdit an els sentiments espressats en forma poètica, especialment els homos que posen tota la seva confiança en bous y vadelles. Els aucells estaven condemnats, y, segons consta a l'actè d'aquella memorable sesió, es va concedir una gratificació, a tant per cap de volátil.

Hi havia lluny de la sala ahont es celebrava l'assamblea, uns altres espectadors, sens veu deliberativa ni consultiva en la confecció de les lleys. Però *aqueixa* gent lletgi en els diaris el petit discurs apuntat, y va coronar ab els seus aplaudiments el cap modest del orador, lo quel fe momprende, millor dit, es feren momprende l'un a l'altre, que la causa, tan poèticament y ab tanta tendresa defensada, estava gonyada, y qu'era, per tant, segura la victòria. Els picaments de mans més dolços, los més desitjats per l'orador, els únics que, tal volta, ambicionava, eren els teus, joh encantadora Almira, ornament y honra de l'Academia!

No's torbá molt en començar l'implacable matança: camps, jardins, valls, comellars, montanyes, boscs, garrigues, per ahont se vulla, no's sentia altre cosa que l'incessant tiroletj de les escopetes; els aucells queyen morts, banyades en sanc les seves hermoses plomes, o anaven a amagar ses ferides an els ulls dels homos; els pollets, privats per la crueldat egoista dels pagesos, dels carinyos paternals, moriren de fam en llurs nius, matança que no arriba a expressar ab tot el seu honor la paraula, y que sols en gemecs pot traduirse; fou aquella en resúm, una verdadera nit de Sant Bartomeu per la gent alada.

Vengué després l'estiu, y tots els aucells havien mort o fuit d'aquella inhospitalari terra; les nits eren caluroses y sofocants; els dies tenien la temperatura de forns encesos; la terra mateixa bollia y es tornava pols com la cenra; els camps, els horts, els jardins, tot es cubrí d'innúmerables legions d'insectes que ne trobaven cap inimic que s'oposás a la seua obra destructora; y tant y tant varen creixe, es réproduhiren ab tan prodigiosa fe-

conditat, que la vila's torná un desert, no quedá en ella ni una fulla, ni la més lleugera sombra vegetal.

Aquesta vila fou, com Herodes, roegada, devorada pels cues, perque, com Herodes, havia manat la mort de sers innocents. Desde lo més alt dels abres plovién els llimacs demunt els qui passaven, demunt els capells de les senyores, fent qu'aquestes cridassen dominades per l'angunia y el disgust; alló era una plaga verdadera qu'impossibilitava tot passeig; no's parlava d'altre cosa en tota la població.

Els pagesos estaven impacients, pero obstinats y caperruts en no regoneixe son erro, s'abstienien de queixarse. Després de tot, quant plou ¿que cosa millor es pot fer que deixar ploure? A la fi acabaren per desogar la lley nefanda, encar que sabien perfectament que tal desogació no faria qu'els aucells tornassen de bell nou; es portaven els habitants de la vila com aquells estodians que convençuts del seu erro passen l'esponja per demunt la pisarra que'ls delata.

Aquell any vengué la tardor com de costum, però sens l'ordinari enlluernament de la seua mejestuosa apariencia; faltaven les fulles daurades, aqueixes brillants llengos de foc que formen una especie de pluja lluminosa, y ilustren el llibre del judici de l'any; faltaven les fruites y els grans que son les robes precioses ab que cubreix les seues desnueses el gelat hivern. Unes poques fulles, espargides ençá y enllá, empagahides se mostiaren y desesperades, es tiraren dins el riu, aufegant la seua vergonya dins les fangoses aigües. El vent ab lo seu desesperat xiular, es condolia y protestava de la mortandat dels pobladors dels aires.

L'any sigüent es vegé en la vila un espectacle extraordinari, inmens, incapás de somniarlo l'imaginació més poètica, espectacle tan digne d'admiració com ho fora el qu'un animal mut adquirís la parla humana: un carro carregat de branques verdes de ses que penjaven gabis de joncs; aquelles gabis estaven plenes d'aucells. El carro, ab la seua alegre carrega, va atravessar el poble, deixant per hont passava recort d'inimitables melodies.

Tots aquells aucells foren demanats, per ordre del municipi y prèvi unaním acort dels habitants, an els pobles veinats y pagats a bon preu. Ab gran solemnitat va obrir el jutje una de les gabis, donant així la senya de que en fossen posats en llibertat els cantors

presoners, que's varen espargir, ab gran gaudiment, per camps y boscs, y cantaven ab tota sa gargamella. Hi va haver qui cregué qu'entonaven picaresque sátira contra les autoritats locals; l'opinió general fou que may s'era sentida en la vila música més dolça.

El dia sigüent an el d'aquest succés memorable, les cançons dels aucells foren més bulliciòses, més alegres que may; s'haguera pogut creure que l'alada turba sabia que la bella Almira celebrava ses noces aquell mateix dia. Per tot arreu, en el bosc, en el passeig, en els jardins, per ont se vulla que'l mestre conduí a l'hermosa desposada, els cants esclataven a competencia, com si volguessen cantar a la dichosa parella alegre epitalami; un nou cel s'estengué demunt una terra nova; terra poblada pels desenganyats pagesos de la vila.

LONGFELLOW.

PAGESÍVOLES

NIT D'HIVERN

*En el silenci de la nit
remorejant acompassada,
a dins la clasta empedregada
l'hivernal pluja cau seguit.
Un fil de blanca llum eixit
per l'ampla porta clivellada
de la tafona ja tancada
s'es deturat emporuguit.
El trepitj sort dels tafoners
quant lo quintar pujen feners
se sent entorn de l'alta espiga.
Y amb veu sumorta una cançó
canten des-y-ara... En la foscó
vá gemegant la bella higa.*

L'HIMNE BLANCH

*Com recort y despedida
del hivern que ja s'en vá,
dalt la serra encara hi ha
claps de neu emperesida.
Y en la vall ahont la vida
cada bri sembla evocá
l'empolvat ametlerá
ja breçola sa florida.
Enjojada així la terra
lliga'l camp y l'alta serra
amb percinta de blancor;
com l'encant de l'infantesa
y les neus de la vellesa
junta un ritme de candor.*

JOSEPH M.ª TOUS Y MAROTO

EL MONUMENT HISTORIC MUNICIPAL DE LA RECONADA

¿Delenda janua?

Nominal y oficialment ja s'es salvada aquesta antiga reliquia que presenciá el siti de la ciutat árabe y l'entrada del nostre victoriós Rey en Jaume.

¿Y ara? Se segona part será sa més llastimosa. Perque, es evident que no pot romandre en l'estat ruínós com, en gran part, se troba desde que, per imprevisió o intencionadament descabalaren un ángul de son còs torretjat.

Si tothom de Palma hagués opinat com la Comisió provincial de monuments y la Acadèmia de Madrid, s'hauria creat atmòsfera en favor d'apuellá desventurada porta; pero, cal si a molta gent fa nosa; si no se té estudiad (que's sapia) cap projecte de conservació ni de restauració; si, amb les obres del axamplament de la nostra ciutat, apar que s'haja fet tot lo possible per a que resultás lo més inconvenient s'existencia; si ningú té un céntim per gastarlehi; si el famós claustre de Sant Francesch ha tants d'anys que cau per falta de mallorquinisme actiu y práctic;...

¿No es veritat que aquest nou monument (regional) seguirá víctima de nostra dexadés y dels impropis llansats per l'ignorancia, quant no hu sia d'una obsecació inesplicable?

¡Ah, si fossin a fora Mallorca! (bastaria a Catalunya) L'esperit de patria y l'amor á nostres glories, ja haurien arbitrat medis pera salvarla prest y dignament.

Noltros, (derrera fulla del llibre) proposariem una solució que per uns será acceptable y per altres será un doy.

Realment, la construcció antiga indubitable consisteix en els dos archs de llivanya empareyats, amb voltes interiors, y als torrellons semi-cilíndrichs contra els qui estriben.

Els archs exteriors, reforsats y reformats en épocas posteriors, merexen respecte, pero no fins a tal punt que no pugan sufrir una acomodació racional a un projecte d'aprofitament y embelliment del Conjunt.

Dons bé: d'aquí a que, estudiat y aprovat aquest o un altre projecte, se comensi l'obra de consolidació y un fruit urbá d'aquella construcció monumental, es probable que tots els anticuaris vivents, haurém passat a l'altre vida. Y ¿no seria possible y práctic establir una gran plassa jardí, tants de pichs proposada, voltant aquella Porta?

¿Quin inconvenient hi hauria en adicionar al cos macís y cego dos pavallons de manco altaria, destinables á Biblioteca popular, iluminats cenitalment pera que sos murs tenguessin un caràcter consemblant al de les torres. Tot axò sens devirtuar lo essencial del monument?

¡Llástima que aquesta idea, que tenim croquisada, sols hagi de ser un somil!

Cediriem l'iniciativa a qualsevol que tenga coratje y acertat criteri per desenrotllarla. No mos sabèm resignar al règimen mallorquí de conversar estant mans plegades.

BARTOMEU FERRÀ

Palma 6 d'Agost de 1908.

P. S.—Sabem de bona tinta que dimecres passat la C. P. de M. posá fil a l'agulla per evitar que, si caygués un tros d'aquella Porta, li arribás sa pols ó qualque esquerdá.

DE LA VIDA

Devora una ratera tiba uns moxos, ulls vius y coa arrevehinada, están al aguait. Aprop seu un vell els-e mira somrigneut. «Afilau les arpes, els-e diu, afilau les arpes que la rata que hi ha açi-dedins es a grossa com un co-

ni, y més trajinera que tots els trajiners de l'illa. S'ha menjats la meitat dels reims, verts com la porraçe, d'aquesta bella parra. Y dins el rebost no n'hi ha deixada una de sobrassada sense espip-ellar. Esmolau les arpes, moxets, esmolau les arpes, que no vos fugi. Y'ls moxos, estimulats per l'olor de la carn, s'escarrufen voluptuosament. Ab el cap de la coa remouen la redonia verde d'unes aufabagueres baixes y onades del seu aroma perfumen l'aire. Uns flocaters comensen a florir amb flors sanguinies a devora uns bell-veures que creixen y s'inflen, ufans. El sol acabat d'eixir, inflama l'espai y una dolça claroreta cau a demunt la frescal ombra del pati.

El vell amb paraules encoratjadores afúa els moxos exasperats, y en els ulls fosforescents hi batega la febre de la mort y la coa descriu corves de voluptuositat intensa. A la fi la porteta s'alsa poc-a-poquet, amb precaució infinita. La rata tremolant de por, s'empenya en no sortir y el vell la puny, implacable, amb un ferro. Un gisco, fi com una fulla de puñyal, esqueixa el silenci y els dos moxos corren una correguda terrible, coregada de la mort entre les plantes belles y plenes de vida. La rata se defensa a moçegades y els moxos miulen. Y corren, corren sota les llimoneres y el magraner y sota aquella p. r. e. p. o. n. e. r. o. s. a. e. s. reims de la cual, verts com la porraçe, ella se menjá plaenterament dins el silenci de la nit. Els moxos, retuts, la dexen y amb un bot pujen a una paret vehina, a redós de la qual havia restat aquella inmovil. El bot es un bot providencialment venjador. Una pedra fatalista moguda per l'esforç d'aquells cau de la paret y fá l'obra d'extermini qu'els moxos amb arpes, agilitat y miulos bèlics no conseguen realisar. El vell, que seguia de lluny la tragèdia, esporuguit per la desfeta dels moxos, somriu amb amable somriure d'agrahiment a la pedra oportuna que'l lliure d'aquell inimic terrible.

Un moxet, destroçe el cos pantetjant, sota la protecció dels seus pares que d'un tros alluny el se miren amorosament. . . El vell, menjussant prunes morades, rega, amb regadora vermèia, els bell-veures y els flocaters ufans y les aufabagueres oloroses. . . Sons de música s'ouen. Es la capta de San. . . Una campaneta argentina repica dins la transparència de l'aire matinal. El sol puja solemnialment pel cel clar. . . Dins els vegers les plantes esclaten en coloracions encisadores y les fruites s'endoleixen poc a poquet. . . Misterioses vibracions con mouen l'espai. . . Es la vida qui triomfa. ¡La vida!

XESCH MASSÓ

4 Agost 1908.

MALLORCA, MALLORQUINA

A LOS SEÑORES POD Y LE QÚ.

El Felanigense publica baix d'aquest titol, en son ultim número, una rèplica den Le Pe, de la qual donam aquí el bessó a nostres suscriptors:

«Dije yo que el Rey D. Jaime «lo era mas de Aragón que de Catalunya» (y me afirmo en lo dicho) para deducir la consecuencia de

que, si pretendían apoyarse en la personalidad del Conquistador los que llaman catalana á Mallorca, mejor deberían llamarla aragonesa, ya que por otra parte, dicho rey la denominó «Reino de Mallorca», y no otra cosa, agregándolo á «la corona de Aragón.» Y que fuera mas rey de Aragón que de Catalunya, también lo dice el exímio historiador Sr. Quadrado al llamarle *rey aragonés*, y por algo también denominaron los mismos catalanes «Archivo de la Corona de Aragón», al en que guardan sus venerandos documentos históricos.

«Pero, dispensan Vds. que les diga, apreciables contrincantes, que no es esta precisamente la cuestión; lo que sostengo es que, si un tiempo hubo ó no hubo razon para llamar catalanas ó aragonesas á las islas Baleares, hoy, en el presente período histórico, no pueden conservar tal dictado á pesar de todas las razones que Vds. aducen para tratar de demostrar lo contrario. También fué la España cartaginesa y romana, goda y árabe (por sus conquistadores y reyes) y por las venas de sus habitantes circulará aún sangre de aquellos pueblos y hasta judía y gala y tal vez rusa y, eso no obstante, me parece que no habrá un solo español que se tenga por godo ó árabe, cartaginés ó romano. Igualmente, hay en América una porción de estados que, si denominamos aun españoles por haberles conquistado los reyes de España y por quedar aun allí algunos paisanos nuestros, nacidos de padres y en territorio español, bien pronto tendremos que retirarles aquel dictado pues, á buen seguro, si se pregunta á un mejicano, uruguayo ó chileno, por su nacionalidad, pocos habrá que digan ser españoles; y si pues esto sucede cuando no ha pasado siquiera un siglo desde que perdimos todo dominio sobre esas nacientes naciones, díganme Vds. lo que sucederá el año 2500. ¿Creen que habrá ningun americano que se acuerde de España por su sangre y su idioma? Yo no tengo para mí que, salvo algunos literatos, la inmensa mayoría de aquellas gentes no conocerán la España ni á los españoles mas que por y para lo que les convenga.

«Ahora pues, tengan Vds. en cuenta que hace ¡siete siglos! que vino el rey D. Jaime á la conquista de Mallorca y que no impunemente van pasando los años; antes bien, el tiempo con sus auxiliares la civilización y el progreso, va transformando las cosas y los pueblos, diluyendo ó mezclando la sangre de unos con otros y llegando (como hemos llegado) á no tener esos pueblos otro nombre que el de la comarca que habitan. Por eso son catalanes los que moran en Cataluña, gallegos los de Galicia, andaluces los de Andalecia y, por consiguiente, mallorquines los de Mallorca, para formar todos juntos la nación española, el pueblo español, en que se hablan por lo menos tres idiomas y hay sangre de multitud de pueblos»

Reservam pel número §pròxim les objecions que podriam ferhi.

A continuació d'aquest article en llegim un altre estil Pu-put. un vertider cent-cames,

firmat *Le Eme, Le Ene, y Le O*, que no podem reproduir per lo llarc, y perque'ls nostres lectors riurien massa, tant y tant xistós es, especialment en els trossos més serios.

Vegis quina mostra d'argumentació solidíssima.

«Pero eso es de querer que todos los demás mallorquines seamos Catalanes de Mallorca... ¡eso, no! ¡Voto al Chápiro verde! y ¡Naranjas del Japón y de la China! ¡Catalanes de Mallorca!... Lo mismo que sopa de leche con zanahorias. ¡Oh! Andaluces de Pontevedra, Asturianos de Sevilla, Aragoneses de Extremadura, Mallorquines de Cataluña y coracoles nacidos de una chumbera, venid a deshacernos ese lio con vuestra malbaratada condición española ó con vuestros gelatinosos y sutiles cuernos».

Aquest final, que pareix una alusió grandiloquent als caragòls de CA-NOSTRA, ens ha conmogut.

Més avall diu que si ell, per exemple, parlo dient el Vicari General, organís un congrés de la *llengua mallorquina*, es molt probable que hi assistirien savis literats y persones distingides que aprovarien per aclamació lo qu'ell proposés... *Risum teneatis amici*, ja ens agradaria veure'hi!

Opina que les fogueteres de Sant Joan son cosa higiènica perque'l foc purifica l'atmosfera. Y tant higiènica! Y tant com la purifica de certs microbis de *chauvinisme* provincial! Li aconsellarien que s'hi acostés devés aquells focs purificadors, quant s'en tornia encendre.

Coses que passen

Actualidades es el títol d'una altra de ses revistes entre frívols y immorals, mixte de *Blanco y Negro* y de *Sucesos*, que se publiquen a Madrid. Sos derrers números venen plens de retrats de *niños secuestrados*, cans famosos, criminals *natos* qu'han mort s'atleta, etc. etc., totes ses actualitats més tavernaries que puguen interessar dins un presili.

Ademés publica una ma de lámimes representant toreros enganxats que n'hi ha per fer perdre s'afició a qualsevol: enganxats per davant y per darrera, cullits d'en terra, alsats espantosament dalt ses banyes... ¡Horror! Una quintessència de civilització espanyola...

D'això viuen aquella pobre gent y revistes com aquestes son es past de certs elegants desenfeinats d'entre noltros, que tenen més de lo segon que de lo primer.

Si per sostenir una publicació d'aquest gènere s'es mester un gust de presidari, hi ha que tenirlo de bugadera o pentinadora qu'es així com el tenen molts (fentlos encara favor), per entretenirse amb aquest paperot anònim que amb un nom fastigós que sols no volem citar, vé imprintse a Palma desde fa una temporada y se dedica a fer rodolar, com fan els escarabats, tots els fems des carrer o domèstics que pot arreplegar o qu'ell meteix fabrica.

Noltros compremem que hi haja gent per ferlo a n-aquest paperot, perque per tot

n'hi ha en aquest món y sobre tot cobrant els bons doblers que deu produirlos aquesta explotació dels instints més baixos de maledicència que's troben dins es nostro poble. Lo que no's compren es que hi ajudin y el sostenguen persones decents (en apariència) y fins persones que pel vestit que duen venen obligades a donar un exemple més digne. *Qui potest capere capiat*, volem dir «qui sap de llatí que ho entenga»...

Y ja qu'en parlam d'aquest assunte tan vergonyós, hem reparat qu'el més entusiastes d'aquesta publicació son gent *filistea*, es a dir mallorquinistes grossers y anti-catalans, y catòlics murmuradors desafectes a son Pastor diocesà, que ara han trobat aquesta digna bandera de sos ideals. Perque, ¡hi ha que veure'hi aquest paper que difama sacerdots, insulta s'autoritat eclesiàstica y amb els seus *dicharachos* remolca pes fane més abjecte sa nostra llengua, encara té's descaró de voler passar per catòlic y per mallorquí.

¡Bon estómac demostren els qui'l còmpren.

Ja que parlam de lectures. S'han fets tants de comentaris entre nosaltres d'una crònica publicada per «El Heraldo», que la mos han feta lletgir. (No sabem perque mos retiraren el camvi)

Després d'unes composicions que descriuen l'efusiva pietat y dols epitalami d'una novicia que dexa la vanitat del món per la vida religiosa del claustre, segim llegint a la mateixa columna, la *famosa crònica* que sembla voler tenir molta poesia y, a concepte de molts, resulta tenir molta pornografia.

Qualsevol que no conega les joves d'Inca y llegeix la crònica d'en J. C. pensarà que les costums públiques de nostres dones son desenfraides y completament paganes. Vegeune trossets: *engañadores y dulces miradas; recogimiento de faldas que delatan curvas seductoras—involuntarios contactos encargados de poner ternuras inefables*, (que equival a dir, foc incentiu), en los corazones.

La paraula *involuntarios* la posa cursiva perque s'entengui lo contrari de lo que diu.

No poques vegades s'ha intentat introduir per nostra festa Major el ball modern (d'afarrats) y perque no s'ha duit a la pràctica? perque tothom sab que moltes joves, en sò de protesta fugirien de la plaça, y aquest fet repetit ja en salons, demostra que no hi ha tants *voluntarios contactos* com suposa el cronista.

Fa una alusió y descriu una dona que per les senyes que dona d'ella, s'endevina qu'es una dona casada que li mata es porc en dividivres. D'una dona casada, que no es seva, y acaba per demanarli, encara que veladament, demunt sa crònica, el seu amor. ¡Quina immoralitat!

No volem desentranar certes espresions qu'amolla, qu'el cronista haurá cullides de novel·les *rabioses* sense sabrer el seu significat, Si les sab... més mal parada quedaria la reputació del qui les escriu.

Però qui ne tenia obligació de sabrer el seu alcans, era «El Heraldo de Inca» que vol pasar per serio y catòlic.

Noves d'Inca

Dijous passat ja presentaren a nostro *Pes des Bassó* uns docents quintars de bessó de metla, novell.

Se feren moltes barrines, alternant el preu corrent entre 70 a 72'50 pess. el quintá.

S'en pagaren també a 65 pess. però eren partides banyades, que no havia tengut temps d'axugar y que'ls compradors refuaven.

—En la sessió que nostro Ajuntament, dia 7 del corrent, celebrá, la comisió encarregada de gestionar la suscripció dels veinats del axamplament de la plaça, doná al Consistori conte dels seus treballs, donant per resultat que s'han inscrit els interessats per 41.000 pessetes.

Com a segon medi de dur efecte la millora projectada, el retjidor D. Juan Alzina, proposá se fés un emprèstit de 48.000 pess. en 96 obligacions de 500 pess. amortissables en sorteigs anyals amb sa cantitat mínima de 4.000 pess. que serán consignades en pressuport ordinari. Així s'acordá.

La tercera part en que constará el projecte per arribar a la cantitat necessari per espropiciació de l'illeta de can Janer, será un repartiment o recárrec extraordinari entre'ls veïns de la ciutat.

—A títol d'informació devem haver de dir a notres suscriptors, qu'una comisió de veïns del Mercat vey, explorava aquests dies, la voluntat de sos conveïns per presentar a l'Ajuntament un projecte de plaça d'abastos amb la sola condició que la ciutat solsament cedís el solar de la Cortera; puis, creuen que la suscripció dels interesats en que sa plaça se fassi al Mercat, bastará per la compra de les altres cases.

Se diu si la Senyora de Can Ripoll, D.ª Catalina Vert, a més de donar lo que li corresponent com a veinada del Mercat, cedeix, gratuïtament, una gran cotxeria que té al meteix carrer per ferhi la Cortera.

Bolletí comercial

Preus que retgiren dijous passat:

		pessetes
Bassó.	el quintá de 00,00 a	71'50
Blat novell.	la cortera de 00'00 a	17'50
Xeixa id.	id. de 00'00 a	17'50
Ordi mallorquí.	id. de 09'50 a	10'50
Ordi foraster.	id. a	10'00
Sivada.	id. a	08'00
Ídem forastera.	id. a	07'00
Faves cuitores.	id. a	19'00
Ídem ordinaries.	id. a	17'00
Ídem pel bestia.	id. a	16'00
Blat de les Indies	id. a	18'00
Ciurons.	id. a	20'00
Fesols.	id. a	30'00
Monjetes de confit	id. a	50'00
Ídem blanques.	id. a	30'00
Figues seques	id. a	08'00
Safra	s'ansa a	03'00
Gallines	sa tersa a	00'00
Ous	id. a	00'00
Patates.	el quintá a	04'00

CORRESPONDENCIA

Sr. D. J. C.—Rebut vostro sentimental «Crepuscle».

Un Pelegrí.—Teniu paciència, ja les publicarem a les impressions de Lourdes.

Sr. D. P. V.—Entesos ho farem així com diu: La poesia no hi ha cabut aquesta vegada.

Una Espigolera.—idem.

T. idem. dem.

El tio Xesch.—Lo seu fins aquí no es estat fruita de CA-NOSTRA. Lo tendrem en conte.

Sr. D. F. R.—Gracies pel servicis que ha fet per CA-NOSTRA.

Siloius.—Rebudes les poesies a San Lluís Rey de France.

El S. J.—¡Es farest!... Una corentena d'articles en cartera? Feis molt bé d'enviar-ne a la premsa catalana que noltres no li poriem dar sortida.

HISTORIA IMPORTANCIA Y APLICACIONES DEL GAS PRODUCIDO POR EL CARBÓN MINERAL.

Volviendo a Inglaterra en cuya nación se proseguían por W. Murdoch las investigaciones para la obtención del gas del alumbrado; investigaciones que con toda seguridad eran hechas desconociendo las efectuadas por Lebon en Francia, puesto que el riguroso bloqueo continental impedía las comunicaciones entre casi todas las naciones europeas.

¿Los estudios simultáneos para un mismo objeto de Lebon y Murdoch fueron un caso de *telepatía*, como lo fué el descubrimiento del oxígeno en 1774 por Priestley en Inglaterra y Scheele en Suecia?

Lo cierto es, que Murdoch construyó el año 1798 en Soho un aparato para la fabricación de gas, pero hasta el año 1803 puede decirse que el alumbrado por este fluido no fué efectivo, puesto que el gas ni aun siquiera era lavado.

En el año 1805 dos fábricas de hilados de Salford y Halifax instalan el alumbrado de gas siguiendo el ejemplo de la de Watt. Al frente de la de Halifax propiedad de Henry Logde, se hallaba el ingeniero Clegg, el cual como discípulo que había sido de Murdoch, no cabe duda que contribuyó al hecho expresado.

Clegg en una Memoria dirigida á la Sociedad Real de Londres, describe los aparatos de Murdoch consistentes en retortas de hierro fundido colocadas, primero, verticalmente, y despues inclinadas dentro de un horno. Habla de los depósitos para almacenar el gas y en los cuales se lavaba, de cañerías y de los mecheros con llaves de paso. Se usaban dos clases de mecheros, los circulares y los de Argand, y en la fábrica de Lee que era la situada en Salford, existían 904 mecheros de los cuales 633 eran de Argand.

Así y todo el alumbrado era muy deficiente pues varios de los productos de la descomposición de la hulla entre ellos el alquitrán, obstruían las cañerías dando lugar con ello á reparaciones continuas; y no era lo peor esto. Los talleres eran un verdadero semillero de enfermedades, pues, como se ha dicho ya, el no estar purificado el gas, hacía imposible la vida en ellos.

Por esta razón, el gas del alumbrado no podía establecerse en las viviendas.

Pero si á Lebon y á W. Murdoch debe el mundo civilizado la técnica del gas del alumbrado, la parte industrial y su desarrollo como pudiera decirse, se debe al alemán J. A. Winzler.

Winzler era Consejero aúlico de Znaym en Moravia y son desconocidas las causas que le indujeron á ocuparse del gas; pero el caso es que desde su país se trasladó á París con el fin de conocer la termo-lámpara de Lebon y *ver arder humo*. Recorre luego varias ciudades alemanas dando espectáculos y enseñando en ellos el modo de obtener el gas, de igual manera que si exhibiera algún fenómeno de feria. Tradujo Winzler al alemán la Memoria de Lebon y publicó un libro en el cual se describe el sistema y ofreciendo pingües beneficios—1000 p^o—á los que á él quisieran asociarse para explotar el negocio.

Winzler se presenta en Inglaterra á fines del año 1803 y cambió su apellido por otro más inglés, el de Winsord, sin duda para ver si conseguían sus proyectos más éxito. En el teatro del Liceo de Londres dió varias conferencias haciéndose pasar por el autor del invento del gas del alumbrado, y, en el año 1805, le concedieron una patente de invención.

A Winsord, antes Winzler, podría considerarse como un usurpador; pero aun cuan-

do más tarde no hubiese confesado, como lo hizo, que el invento era debido á Lebon y á Murdoch, la humanidad debe á dicho aventurero la consecución de uno de los mejores inventos que disfruta.

El charlatán Winsord, fundó el año 1805 una sociedad para explotar el negocio de la fabricación en gran escala del gas del alumbrado. Las acciones emitidas fueron 10.000 á 5 libras esterlinas una, y el *reclamo* ofrecía 570 libras de beneficio por acción. A pesar de que dada la exageración de la ganancia ofrecida pudiera el público mostrarse esquivo para enterarse en la sociedad, las acciones fueron suscriptas.

Pero Winsord no contó que para el negocio por él soñado, necesitaba del concurso de otras industrias no creadas aun, como eran las de fabricación de retortas, conducciones, garómetros &, &. El dividendo de activo, se convirtió en pasivo; y los accionistas entregaron nuevas cantidades á Winsord quien los seguía embaucando, pues no otra cosa fué el hacerles creer que había conseguido el suprimir el mal olor del gas, que tampoco producía daño á la vista y que hasta los médicos se servirían de el fluido para la terapéutica, dadas sus cualidades para este objeto.

Los fondos apartados nuevamente, se agotaron; y del *alumbrado á barrios enteros* ofrecido por Winsord, quedaron tan solo algunos faroles en el Pall-Mall á guisa de exposición.

Sucedía esto en el año 1808, y al siguiente, el incansable alemán solicitó del Parlamento un privilegio para el alumbrado de Londres por el gas y cuyo negocio explotaría la "London and Westminster Chartered Gaslight and Coke Company,."

Pero la desconfianza que había cundido hizo muy difícil la concesión solicitada, pues muchísima gente no podía darse cuenta de lo que el gas era, y solo veían en él un peligro constante de incendios y explosiones. Tampoco comprendían que una cosa que salía de recipientes enrojecidos por el calor pudiera estar fría, y los más valientes, solo osaban tocar las cañerías por donde circulaba el gas, con las manos enguantadas. Lo raro es, que entre los muchos incrédulos, había miembros del Parlamento.

Con otros contendientes no menos fuertes, tuvo que luchar también Winsord, y estos fueron Murdoch y Watt quienes reclamaron la prioridad del invento.

Entonces fué cuando el hasta entonces tenido en Londres por el inventor del gas, confesó que á quienes había que considerar como tales, eran Lebon y Murdoch.

El Parlamento tachó de *proyectos visionarios* los de Winsord, á pesar de la defensa que este hizo de ellos, declarando que además del gas, había otros productos secundarios como el alquitrán, el cok y las aguas amoniacales tan importantes estas para la agricultura, y que podían constituir otras tantas fuentes de riqueza. Tampoco sirvió que Accum adversario antes de Winsord, se convirtiera en su paladin.

Y esto pasaba á principio del siglo XIX en la *culta liberal y práctica* Inglaterra, aun cuando los individuos de la Cámara de los Comunes veían ó podían ver de una manera tangible, el descubrimiento de Lebon y Murdoch querido llevar adelante por Winsord.

Seguirá.

ANTONIO ARANAZ GONZÁLEZ.

AQUEST SETMANARI SEPUBLICA AB CENSURA ECLESIASTICA.

Entreteniments

Soluciones als passa-temps del número coranta cinc.

Tarjeta:—Juseph Lluís Pons y Gallarza.

Xarada:—Corté.

Semblances: 1.ª, en que canten en sa nit; 2.ª, en que ni ha de curts; 3.ª, en que té caps.

Fuga de vocals:

Ses atletes els diumenjes
quant no tenen res que fe
van a regá es clavallé,
diuen: beu ja que no menjés.

Triangul de paraules:

M o l a b .

M o l a .

M o l .

M o .

M .

Endevinaya:—Sa trompa de ses xeremies.

GEROGLIFIC

A	K	VI
u	o	y a
qqq		qqq

ES CAPITÀ ARANYA.

XARADA.

Animal es la *primera*
nota musical la *dos*,
en TOT veurás senyós
que no volen adressera.

KUNI

SEMBLANSES

¿En que se assemblen es gorrions en ses dones?

¿Y un tinté amb sa mel?

¿Y un clarinet amb un farié?

UN FADRI.

FUGA DE VOCALS

B . n . v . l . s . C . m p . n . t ,

p . r . n . t . m . n . b . n d . r . ; j

l . m . n l l . u . n . . S . n t P . r .

d . B . j . , q . ' . s . l l . g . r . t .

UN DE SON POCOS.

INTRÍNGULIS

Cercar el nom d'un Sumo Sacerdot del Antic Testament, el qual nom llevant una lletra, don els resultats sigüents:

1. Un adjectiu.

2. Cosa per dones.

3. Un llinatge.

4. Un prònom.

5. Una consonant.

UN QUI SUA.

ENDEVINAYA.

Si no té pa a sa panera
cavilant l'ha de cercá,
¿quin homo es el que fá
sa feina de quil enrrera?

L'AMO'N RAFAEL.